

Pospíšil, Ivo

**Profilová díla současné slovenské slavistiky : hledání nových průníků
a souvislostí**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada
literárněvědné slavistiky. 1999, vol. 48, iss. X2, pp. 78-81*

ISBN 80-210-2072-5

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102874>

Access Date: 14. 03. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
provides access to digitized documents strictly for personal use, unless
otherwise specified.

D. Kšicová vyzdvihuje především fakt, že české země měly od doby národního obrození velice dobře fungující zdroje ruských literárních pramenů. Ruská literatura i drama tedy velice rychle pronikaly do českého prostředí a v řadě případů českou kulturu významně ovlivnily.

Poněkud jinou situaci lze pozorovat ve vztahu česko-ukrajinském, jak upozorňuje Z. Berezovská. Bylo to dáno separací Ukrajiny, které se vlastně až vytvořením vlastní republiky podařilo navázat intenzivnější kontakty s jinými, především se sousedními národy. Není ovšem možné nezmínit se o ukrajinském vlivu na českou literaturu v době našeho národního obrození.

Ani situace v běloruské literatuře nebyla jednoduchá. Autorky J. Luptovcová a R. Kuncová spatřují příčinu v tom, že tuto kulturu obklopoval polský a ruský gigant a jakákoliv samostatná činnost běloruských autorů byla považována za projev separatismu. S tím souviselo potlačování běloruské inteligence jako takové, takže běloruská literatura mohla dospět do fáze svého národního obrození až počátkem 20. století. Její vliv na literaturu českou byl ještě menší než v případě Ukrajiny.

Publikace je doplněna přetisky titulních listů i částí klíčových děl, portréty literátů apod. Jde o práci, jež poskytne svému čtenáři poměrně podrobný obraz recepce východoslovanských literatur v českém prostředí, což zcela jistě ocení zejména slavisté.

Sárka Toncrová

PROFILOVÁ DÍLA SOUČASNÉ SLOVENSKÉ SLAVISTIKY: HLEDÁNÍ NOVÝCH PRŮNIKŮ A SOUVISLOSTÍ

Mária Kusá: *Literárny život — Literárne dianie — Literárny proces. Vnútroliterárne, mimoliterárne a medziliterárne súvislosti ruskej literatúry 20. storočia.* Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry, Bratislava 1997, 192 s.

Soňa Pašteková: *Bunin — Andrejev — Jesenin. Štúdie z ruskej moderny a avantgardy.* Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, Bratislava 1997.

Slovak Review. Časopis pre výskum svetovej literatúry. A Review of World Literature Research. Vol. VII/1998, No. 1. This issue is devoted to the XIIth International Congress of Slavists in Cracow.

Cenným přínosem monografie docentky bratislavské Filozofické fakulty a pracovnice Ústavu pre svetovú literatúru SAV Márii Kusé je pohled na literaturu jako rezultat střetu vnitřních a vnějších faktorů. V slovenské podobě se nám tu vrací protiklad, na kterém postavili ve 40. letech svou slavnou knihu René Wellek a Austin Warren — *intrinsic* a *extrinsic*. M. Kusá ukazuje, že hermetická uzavřenost strukturalistických a neostrukturalistických analýz nemůže být konečným cílem, stejně jako hermeneutický horizont očekávání nebo dekonstruktivistická skepse jsou jen parciálními příspěvky k systémovému pohledu na literaturu, kam patří nejen vnitřní struktura, ale také podmínky existence. Zatímco Wellek a Warren své *extrinsic* a *intrinsic* přísně oddělují a za skutečnou literární vědu považují *intrinsic*, tedy to, čemu jiní říkali *literárnosť* (*literaturnost*), M. Kusá neztrácí ze zřetele, že jde o niterné propojení a naráží tak na problém vlastního předmětu literární vědy (viz dále stať J. Košky v čas. *Slovak Review*), jímž není ani wellkovská struktura literárního artefaktu, ani jen zkoumání paralelních dvojic psychologie — literatura, sociologie — literatura apod., ale poněkud utopické prolnutí obojího. M. Kusá prakticky ukazuje, že *extrinsic* je nedílnou součástí *intrinsic* a naopak. Zejména markantní je to v reálných a translátologických kapitolách, například hned v první *Kontexty a funkcie ruskej literatúry na Slovensku v 20. storočí* a dále *Preklady ruskej dramatickej spisby na Slovensku, Ruská (sovietská) literatúra v slovenských pohľadoch v rokoch 1960-1970* aj. Sama autorka to vyjadruje v úvodu takto: „Zdôrazňovanie mimoliterárnych súvislostí (popri vnútro- a medziliterárnych) sa v texte často prejavuje aj periodi-

zovaním na základe (zdanlivo) mimoliterárnych kritérií — vždy však ide o reflektovanie problému z aspektu literárneho diania, literárneho života (udalostná koncepcia dejín). Odmietam zjednodušujúce sociologické myslenie o literatúre, svoj pohľad neabsolutizujem, považujem ho za jeden z možných, ale nevyhnutných spôsobov nahliadania na literatúru — a zvlášť — ruskú literatúru 20. storočia — a zvlášť — v slovenskom kultúrnom priestore.“ (s. 8)

Určitá fragmentárnosť, materiálóva a faktografická zahľcenosť a detailnosť, ktoré môžu byť autorke vytknuté, jsou v súvislostiach a zacilení práce již jasněji pochopitelné, neboť sama autorka chápe svou práci jako soubor sond (s. 8).

Dalším přínosem autorčiny práce je analýza, jejímž závěrem je konstatování, že ruská literatura vůbec a 20. století zvláště je složitý fenomén, který se extrémně proplétal se společenským a politickým děním — bez nich je neuchopitelný a nepochopitelný: platí to nejen o slovenské recepci různých vrstev ruské (sovětské) literatury 20. století, ale také o řadě takových jevů, jako jsou Sergej Šaršun, kterého autorka znovu (i když ne jako první) objevila širší středoevropské, ale i ruské veřejnosti.

M. Kusá dokáže vyhmátnout neuralgické body literárního vývoje a nebojí se na ně přímo ukázat a přiblížit se jim. Tak je tomu v případě kapitoly *Preklady písňových textov ruskej proveniencie (Autorská pieseň v literárnej situácii 80. rokov)* a zejména v kontrastním a komplementárním diptychu *Lenin a literatúra I-II* (s. 88-102). Na tomto místě je třeba konečně nahlas a naplno říci, že obecně a zejména v ruských podmínkách je toto téma důležité: jestliže se dříve pokládalo za nezbytné citovat V. I. Lenina (a často tak uchránit výsledky vlastní práce; citáty z „klasiků“ marxismu sloužily často jako obrana) a jeho názory nebylo možné vůbec kritizovat, později se objevila nová krajnost. V ní je Lenin buď primitiv, nebo vulgární politický praktik, který teorii nerozuměl. Rusistika však nesmí být disciplínou zapomení a nesmí se mechanicky podřizovat ideologickým tlakům a módám, je to především vědecká, tedy k objektivitě směřující a kritická činnost. Těchto krajností a nového tabuizování je nutné se radikálně zbavit a chápat Lenina kriticky, historicky a v souvislostech — a nejen ve vztahu k literatuře. Nabízí se jich mnoho a v neposlední řadě například s T. G. Masarykem — ostatně v českém prostředí by to nebyl zdaleka pokus první a nyní by mohl být — bez politických bariér — zdařilejší, sine ira et studio. M. Kusé se podařilo komentovat toto téma, které do rusistiky legitimně patří, na úrovni. Sonda o slovenském Těndrjakovovi — sám jsem o něm v podobném smyslu v 80. letech psal — by mohla být doplněna úlohou tohoto autora v česko-slovenském prostředí: jeho pozice byla opravdu zvláštní, stejně jako třeba pozice A. Vozněněnského.

Monografii Márii Kusé lze také číst jako panoráma rusko-slovenských literárních vztahů, resp. slovenské recepce jistých vrstev moderní ruské literatury — je to studie komparatistická a současně žánrová. Práce slovenské rusistiky je signálem proměn současné literární vědy, která znovu — po letech tápání — sonduje přístupy k realitě jako pramenu literární tvorby, využívající k tomu různých metod a jemně a obezřetně sblížující literární vědu se sociálními vědami. Je to trend moderní, potřebný a v podání M. Kusé uměřený i metodologicky průzračný.

Sona Pašteková zůstává ve své monografii věrná komparativní genologii. Její knížka je trojportrétem ruských modernistů a avantgardistů, ale řekl bych, že ne příliš vyhraněných. Ve všech třech případech jde spíše o tranzitivní realisticko-modernistické jevy, což je markantní zejména v případě Bunina a Andrejeva, zatímco u Jesenina se tato přechodnost projevuje v návaznosti na ruskou romantickou a novoromantickou tradici. Nutno mít také na paměti, že autorka jde ve stopách obnoveného slovenského zájmu o tyto jevy, navazující mimo jiné na Červeňákův projekt z počátku 90. let. Teoretický aspekt autorčina triptychu je přítomen zejména v první kapitole *Modifikácie žánru krátkej prózy v procese formovania modernej ruskej literatúry*: „Charakteristickou črtou literárnej moderny je aj formovanie novej konštelácie umeleckých druhov a žánrov. Už od konca 19. storočia prestávajú v ruskej literatúre postupne dominovať veľké epické skladby (romány) a do popredia sa dostáva tzv. malá epika (novela, poviedka, črta), na ploche ktorej mohli autori pravdepodobne pružnejšie reagovať na problémy a atmosféru doby. Mení sa nielen žánrová hierarchia, ale aj štruktúra samotného žánru a jeho poetika, dochádza k výraznému narúšaniu žán-

rotvorných schém“ (s. 12). Mezi genologickými úvahami a literárními portréty je však místy cítit určitý hiát; navíc by srovnávací ráz genologické systematiky (pověst — rasskaz — očerk — novella apod.) měl mít jasnější diachronní dimenzi (např. vývoj promiskuitního charakteru pojmu „pověst“) a širší funkční srovnávací pozadí (např. česko-polsko-rusko-anglicko-francouzské).

Esej o Buninovi se pohybuje v tradičním impresionistickém řečišti: zde by se možná vyplatilo srovnání s českými a slovenskými jevy tohoto impresionisticko-symbolistického období. Partie o Andrejevovi se zdůrazněním expresionismu vyniká koncizností výkladu; snad jen pro přesnost: spojitost expresionismu s některými jevy ruské moderny a avantgardy studovali kdysi mimo jiné také brněnští rusisté (výrazněji zhruba od 70. let). Dokladem toho jsou jednak diplomové práce, například Z. Broncové, a pak monografie M. Mikuláška o V. Majakovském (Pobednyj smech, 1975), který je ukázán v širokém kontextu, včetně expresionismu — právě na tyto tradice pak navazují Dohnalovy časopisecké práce a jeho monografie, v níž se prostupuje autorovo rusisticko-germanistické školení. V citovaných Drozdových Narativních maskách není Andrejev příliš vychválen, je zde ukázána omezenost jeho působení; v tom se kdysi ostře politicky a sociologicky orientovaný badatel, pak zastánce strukturálních metod, blíží kritickému pojetí moravského katolického historika ruské literatury A. A. Vrzala (viz o tom naši brožuru Srdce literatury, Brno 1993).

V Jeseninově portrétu zaujme narážka na anglo-americký imagismus; zdálo by se, že jde pouze o povrchové shody, ale bližší pohled odhalí hlubinné spoje i podobné reakce na směry v domácí literatuře (na toporný realismus v Rusku a na empiricko-senzualistický model anglosaský). Brilliantní doslov Soni Lesňákové demonstruje další kontexty knihy S. Paštekové; autorčin postup, který naznačila — možná i náhodně — výběrem portretovaných, je zcela oprávněný a nosný. Charakteristické rysy uměleckého období nejlépe obnažují nikoli koryfeje, ale právě přechodné jevy. Jestliže v tomto případě dala S. Pašteková přednost autorům, v nichž se prolíná realismus s různými moderními směry (dekadence a impresionismus u I. Bunina, expresionismus u L. Andrejeva, imazinismus u S. Jesenina), lze očekávat, že si příště vybere další „vzorek“. Říjnová revoluce byla mezníkem společenským, ale léta 1917-1918 nejsou ostrým dělítkem v samotné literatuře: modernistické směry pokračují dál v jiných souvislostech a pod jinými nánosy: složitá tvorba M. Gorkého (včetně tajemného „okurovského cyklu“), zasažená secesí, jak prokázala mj. D. Kšicová, ale také mladších a nových autorů včetně vysmívaného Fjodora Gladkova, Michaila Šolochova, Vsevoloda Ivanova aj. by ukázala, že struktura klasické ruské literatury, jejího zlatého a stříbrného věku prosivá za ideologicky razantní literaturou sovětského období. Na to netřeba zapomínat. Právě tyto kreativní potence — kromě aktuálních interpretací — činí z monografie S. Paštekové, stejně jako z metodologicky klíčové práce M. Kusé, významné milníky práce nové generace slovenských rusistů, která navazuje na tradici utvářenou I. Slimákem, J. Kopaničákem, A. Červenákem, S. Lesňákovou a jinými.

Číslo Slovak Review věnované krakovskému mezinárodnímu kongresu slavistů přiznačně uvádí teoretická kontemplace ředitele Ústavu světové literatury SAV Jána Košky *Literárna interpretácia, preklad a komunikovanie*. Je to polemika s některými postuláty nitranské školy včetně všepohlcující teorie metatextu, který se vztahuje i na jevy, které podle Košky metatextem nejsou. Autor mluví o primární a sekundární interpretaci. Vychází ze z etymologie slova *symbolon* (od *symballein* = skládat dohromady), zdůrazňuje Koška interpretovu individualitu a kreativní princip. Lze souhlasit s tím, že literární interpretace ukazuje na omezenost svazku s lingvistikou a volá po spolupráci s jinými disciplínami, včetně psychologie (s. 13), což není ostatně nic nového, stejně jako nelze nesouhlasit s pojmem *emocionální hladina*. Otázka je však jiná: co tedy vlastně bude předmětem zkoumání literární vědy? Psychologie, politologie, emocionalita? Koškova studie směřuje k tomu, že sám předmět literární vědy je rozkolísaný: nelze se přece spokojit s tím, že se budeme rozplývat nad emocionalitou, je třeba nově formulovat předmět literární vědy a nově konstituovat její metodologii; jestliže přiznáme, že literární věda na interpretaci nestačí a musí spolupracovat s jinými vědami, které jinak mají svůj přesně vymezený předmět, přiznáme současně, že literární věda nemá pevné kontury vědní disciplíny. Literární věda se ostatně vytvářela na základě jinodisciplinární inspirace, ale vždy usilovala o formulování svého předmětu, svých hra-

nic i při všelikém vytváření nových, mezních oborů. Úkoly, které Koškova stať implicitně obsahuje, jsou vsoukání obřímí — a to je dobře.

Stati **Soni Lesňákové** (*Slovenské preklady z ruskej literatúry v období realizmu*), **Márie Kusé** (*Preklad v geopolitických súvislostiach* — viz její monografii), **Soni Paštekové** (*Vývinové paralely slovenského a ruského expresionismu* — viz její recenzovanou monografii), **Jána Jankoviče** (*Podiel dolnozemskej Slovákov a na Slovensku žijúcich Čechov na slovenských prekladoch z chorvátičiny*), **Evy Maliti** (*Politická normalizácia a preklad*) a **Poláka Piotra Fasta** (*Kritická recepcia a preklad ruskej literatúry v Poľsku v povojnovom období*) jen potvrzují nezbytí metodologických změn v literárněvědné slavistice a celé literární vědě ve smyslu vzniku nových subdisciplín mezního charakteru. Nové slovenské práce mají profilový charakter svědčící o nové vývojové fázi. Vůbec lze konstatovat, že na Slovensku se věnuje literární vědě větší pozornost než v České republice, že je tam fungující literárněvědná komunikace, která v Českých zemích trpí záměrnou izolací diskurzních skupin, do níž se promítají rezidua osobních a politických hledisek. Proti do sebe svinutým, sebestředně spekulativním dílům české literární vědy stojí otevřená, hledačská struktura recenzovaných publikací. Nobody is perfect: kdo hledá, může se mylit, kdo se nestěťává, má vždy pravdu. Za řekou Moravou vyrůstá nová generace slavistů, která chce literárněvědnou slavistiku dělat jinak, nově, ale současně v návaznosti na literárněvědné tradice.

Ivo Pospíšil

МОНОГРАФИЯ О ТВОРЧЕСТВЕ ЧЕХОВА

Mária Rév: *Csehov századfordulója*. Universitas Kiadó, Budapest 1995, 255 s.

В своей книге М. Рев суммирует результаты исследований творчества Чехова и добавляет ценные, самостоятельные замечания к ним. Произведения Чехова автор рассматривает в аспекте мирового литературного процесса, постоянно подчеркивая связь Чехова с европейскими писателями эпохи Мопассана, Ибсена, Золя, показывает отношение Чехова к философии в России, к Толстому, к Достоевскому. В отличие от традиционного анализа творчества Чехова, автор книги доказывает, что между рассказами, повестями и драматическими произведениями Чехова имеется тесная внутренняя связь. Эти стороны писательского творчества автор рассматривает в органическом единстве, показывая их многоаспектность.

Книга содержит много текстов из Чехова, которые на венгерском языке до сих пор еще не печатались. Автор ограничивается анализом только ключевых произведений, определяющих искусство Чехова. В этих ключевых новеллах и драмах автор монографии обнаруживает, раскрывает много новых оттенков в содержании творчества Чехова.

В книге *Чехов на рубеже веков* раскрывается связь и таких произведений, которые во времени и пространстве находятся далеко друг от друга. Однако, если смотреть на творчество Чехова как на одно целое, то вполне можно увидеть то общее, что у Чехова каждый оттенок, каждая деталь играет очень важную роль в произведении — именно это и создает целостность всего творчества Чехова. Чехов исследует возможности маленького человека, психические и моральные различия в его поведении.

М. Рев анализирует технику построения текста в чеховских произведениях, указывает на то, что Чехов сознательно создавал ёмкие образы, составлявшие характерную черту его произведений. В рассказах *Палата № 6*, *Черный монах* можно